

2018:00183 - Åpen

Rapport

Modulbasert opplæring for fosterhjem

En kunnskapssammenstilling

Forfattere

Jannike Kaasbøll

Eva Lassemo og Line Melby

Rapport

Modulbasert opplæring for fosterhjem

- En kunnskapsammenstilling

EMNEORD:

Barnevern
Fosterhjem
Fosterforeldre
Fosterbarn
Opplæring
Modulbasert
Litteraturoversikt

VERSJON

1.0

DATO

2018-02-09

FORFATTERE

Jannike Kaasbøll,
Eva Lassemo og Line Melby

OPPDRAGSGIVER(E)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

OPPDRAGSGIVERS REF.

Cecilie Degland

PROSJEKTNR

102016743

ANTALL SIDER OG VEDLEGG:

34 + vedlegg

SAMMENDRAG

Det er besluttet at det skal utvikles modulbasert opplæring av fosterhjem. Dette innebærer at grunnopplæring, videreopplæring, oppfølging og veiledning vil ses mer i sammenheng enn i dag, og opplæringen kan være mer behovsrettet til individuelle fosterfamilier. Denne kunnskapsammenstillingen har til hensikt å sammenfatte kunnskap om opplæring til fosterhjem for å skape en felles grunnforståelse og gi oversikt over modulbasert opplæring av fosterhjem. Basert på et systematisk litteratursøk i ulike databaser (PsychINFO, MEDLINE og PubMed, Idunn) ble nordisk og internasjonal fagfelleverdert forskningslitteratur, samt relevant gråliteratur (rapporter, masteroppgaver e.l.) benyttet i en tematisk analyse for å belyse følgende problemstillinger; 1) Hvilke "ferdigheter", "kunnskap" og verdier kjennetegner gode og vellykkede fosterhjem? 2) Hvilke typer opplæring oppleves som verdifulle av mottakerne? 3) Hva som er gjort av forsøk på å tilby fosterhjem en modulbasert og differensiert opplæring i andre sammenlignbare land. 4) Har andre land utviklet evaluerte modulbaserte modeller for opplæring? Kunnskapsammenstillingen gir en oversikt over kunnskap, ferdigheter og verdier som øker sjansen for å skape et godt fosterhjem. Det er gjort få studier av fosterforeldre opplevelse av opplæring, men kopling av teori og praksis etterlyses. Rapporten gir også en oversikt over modulbasert opplæring i nordiske land.

UTARBEIDET AV

Jannike Kaasbøll

SIGNATUR

KONTROLLERT AV

Solveig O. Ose

SIGNATUR

GODKJENT AV

Marian Ådnanes

SIGNATUR

RAPPORTNR

2018:00183

ISBN

978-82-14-06673-9

GRADERING

Åpen

GRADERING DENNE SIDE

Åpen

Forord

SINTEF Teknologi og samfunn, avdeling Helse fikk i november 2017 i oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) å levere en kunnskapssammenstilling om modulbasert opplæring av fosterhjem.

I dag benyttes PRIDE til forberedelse av fosterhjem i Norge. Opplæringen består av en felles grunnopplæring for potensielle fosterhjem. Med bakgrunn i diverse utviklingsarbeid de siste årene er det besluttet at det skal utvikles en modulbasert opplæring av fosterhjem. Dette innebærer at grunnopplæring, videre opplæring, oppfølging og veiledning vil ses mer i sammenheng enn pr i dag. Fosterforeldre skal få tilbud om opplæring og oppfølging mer tilpasset egen erfaring og egne behov og avhengig av hvilket fosterbarn som bor hos dem og hvilke utfordringer fosterbarnet har.

Bufdir ønsket en kunnskapssammenstilling av området modulbasert opplæring, før videre utvikling settes i gang. Opplæring av fosterhjem er – som andre sosiale tjenester – sammensatte og relasjonsbaserte intervensjoner. Nettopp fordi opplæring av fosterhjem berører brede og komplekse problemstillinger er det behov for en kunnskapsoversikt som tar utgangspunkt i og dokumenterer erfaringer, perspektiver, relasjoner og fenomener. Kunnskapsgrunnlaget skal baseres på kvalitative studier som berører hvilke "ferdigheter" som et forenlig med et godt fosterhjem, hvilken "kunnskap" som kjennetegner vellykkede fosterhjem og hvilke "verdier" som tilsvarende kjennetegner gode fosterhjem samt hvilke typer opplæring som oppleves som verdifulle av mottakerne. I tillegg ønskes en oversikt over hva som er gjort av forsøk på å tilby fosterhjem en modulbasert og differensiert opplæring i andre sammenlignbare land, og om andre land har utviklet evaluerte modulbaserte modeller for opplæring.

Medarbeidere i prosjektet har vært forskerne Jannike Kaasbøll og Eva Lassemo, seniorforsker Line Melby, og kvalitetssikrer seniorforsker Solveig Osborg Ose.

SINTEF avdeling Helse takker for dette viktige oppdraget og godt samarbeid med Bufdir gjennom arbeidsprosessen.

Trondheim, 9. februar 2018

Jannike Kaasbøll
Eva Lassemo
Line Melby
Solveig Osborg Ose

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	4
1.1	Modulbasert opplæring av fosterhjem – en systematisk kunnskapssammenstilling.....	4
1.2	Problemstillinger	4
1.3	Rapportens oppbygning.....	4
2	Metode	6
2.1	Litteratursøk.....	6
2.2	Grålitteratur	6
2.3	Databaser og søkeord	6
2.4	Avgrensning, vurdering og analyse av artikler	7
3	Resultater	9
3.1	Kunnskap, ferdigheter og verdier i gode og vellykkede fosterhjem	10
3.1.1	Opplæring før oppstart som fosterforeldre	10
3.1.2	Opplæring når man har blitt fosterforeldre	11
3.1.3	Hvilke "verdier" kjennetegner gode fosterhjem?.....	14
3.2	Hvilke typer opplæring oppleves som verdifulle av mottakerne?.....	16
4	Hva er gjort av forsøk på å tilby fosterhjem en modulbasert og differensiert opplæring i andre sammenlignbare land?	19
4.1	Modulbasert og differensiert opplæring i nordiske land.....	Error! Bookmark not defined.
4.2	Har andre land utviklet evaluerte modulbaserte modeller for opplæring?	22
4.3	Styrker og begrensninger ved kunnskapssammenstillingen.....	27
5	Oppsummering og konklusjon	27
	Referanser	31
	Vedlegg A	35

1 Innledning

Barnevernet skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid [1]. Etter en sterk vekst de senere år, var det ifølge SSB ved utgangen av 2016 i alt 11 759 barn som bodde i fosterhjem, hvorav 8866 i fosterhjem utenfor familien. Fosterhjem forstås som private hjem, som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av omsorgsovertagelse [1, 2]. Formålet med fosterhjem er å ta vare på de barna som lever under omsorgsvilkår som gjør at de ikke kan bo med foreldrene sine, og sikre dem en stabil og trygg oppvekst.

1.1 Modulbasert opplæring av fosterhjem – en systematisk kunnskapssammenstilling

Opplæring og veiledning er avgjørende forutsetninger for vellykkede fosterhjemsforhold, for både barn og voksne [3, 4]. Ansvaret for opplæring og veiledning av fosterhjemmene er fordelt mellom Bufetat og barneverntjenesten i kommunen. På bakgrunn av dette skal alle fosterhjem få tilbud om veiledning det første året etter plassering [3]. I Norge må alle som skal bli fosterforeldre gjennomføre et PRIDE (Parent - Resources for Information - Development and Education) - kurs [5]. Grunnopplæringen er organisert som en pakke på ti moduler, som bygger på og understøtter hverandre, og beskrives ofte som omfattende [6]. Med bakgrunn i forskjellig utviklingsarbeid de siste årene er det besluttet at det skal utvikles en modulbasert opplæring av fosterhjem. Dette innebærer at grunnopplæring, videre opplæring, oppfølging og veiledning vil ses mer i sammenheng enn pr i dag. Fosterforeldre skal få tilbud om opplæring og oppfølging mer tilpasset egen erfaring og egne behov og avhengig av hvilket fosterbarn som bor hos dem og hvilke utfordringer fosterbarnet har. Imidlertid trengs det økt kunnskap om hvordan man kan gi fosterforeldre en mer tilpasset opplæring og oppfølging, og en kunnskapssammenstilling vil derfor kunne gi viktige føringer for arbeidet med å utvikle modulbasert opplæring av fosterhjem.

1.2 Problemstillinger

Kunnskapssammenstillingen har som målsetting å besvare følgende problemstillinger:

- 1) Hvilke "ferdigheter", "kunnskap" og verdier kjennetegner gode og vellykkede fosterhjem?
- 2) Hvilke typer opplæring oppleves som verdifulle av mottakerne?
- 3) Hva som er gjort av forsøk på å tilby fosterhjem en modulbasert og differensiert opplæring i andre sammenlignbare land.
- 4) Har andre land utviklet evaluerte modulbaserte modeller for opplæring?

1.3 Rapportens oppbygning

Rapporten består av fire deler. *Første del* er en innledning som beskriver bakgrunnen for rapporten og forskningsspørsmål. *Andre del* beskriver metodene som er benyttet for å gjennomføre den systematiske kunnskapssammenstillingen. *Tredje del* er rapportens resultatdel og besvarer de fire

forskningsspørsmålene i punkt 1.2. Siste og *fjerde del* av rapporten gir en kort diskusjon og konklusjon basert på de nevnte problemstillingene.

2 Metode

2.1 Litteratursøk

Kunnskapsoppsommeringen baserer seg på en systematisk litteraturgjennomgang av fagfellevurdert forskningslitteratur om opplæring av fosterhjem. Etter ønske fra Bufdir, var fokus på kvalitative studier. Det systematiske søket er supplert med søk i tilgrensende litteratur, eks. som anbefalt av PubMed basert på det systematiske søket. I denne rapporten vil begrepene fosterhjem og fosterforeldre bli benyttet om hverandre. Opplæring av fosterhjem er mangefasettert. Det skilles gjerne mellom grunnopplæring, opplæring som gis før fosterforeldrene blir godkjent, og før fosterforeldrene får barn plassert hos seg, og videreutdanning, opplæring som gis etter at fosterforeldrene har hatt barn plassert hos seg en tid.

2.2 Grålitteratur

Grålitteratur i form av arbeidsnotater, rapporter, avhandlinger, studentoppgaver og offentlige dokumenter ble funnet gjennom søk i Google scholar. Søk ble gjennomført 25.-26. januar 2018, og søkeord oppgitt av Bufdir ble benyttet (se vedlegg A), i tillegg til søk på problemstillingene. Søk ble gjennomført med norske søketermer, samt på svensk, dansk og engelsk. Relevante treff fra sammenlignbare land (Sverige, Danmark, Finland, Nederland, Australia og England) og Norge ble inkludert. (vedlegg A).

2.3 Databaser og søkeord

Utvalget av databaser (se tabell 1) ble definert av forskerne i prosjektet. Søkeord ble valgt ut gjennom diskusjon blant forskerne, og med Bufdir, fra emneord i kjerneartikler samt sentrale begrep fra problemstillingene. Det ble ikke valgt å avgrense søket bakover i tid. Ut fra oppdraget, og preliminare søk, definerte vi tre søkestrategier. Grunnet sterk begrensning i antall treff ved begrensning til kun kvalitative studier i PsychINFO, MEDLIBE og PubMed ble ikke "kvalitativ" tatt med som begrensning i søket. Derimot ga søkemotoren Eric uforholdsmessig mange treff uten begrensningen "kvalitativ", en fjerde søkestrategi ble derfor tatt inn. Alle søk ble utført så likt som mulig på tvers av fem databaser. Søkene ble utført desember 2017. Publikasjoner på skandinaviske språk og engelsk ble inkludert. Publikasjoner som ikke svarte ut problemstillingene ble ekskludert.

Søk 1: (exp FOSTER CARE/ OR exp FOSTER PARENTS/) AND (exp EDUCATION/ OR exp TRAINING/ OR support.mp. OR skills.mp. or exp Ability/) AND (Experience.mp. OR Value*.mp.) AND (Exp QUALITATIVE RESEARCH/ OR Qualitative study.mp.)

Søk 2: (foster care OR foster parents) AND (education) AND (experience) AND (qualitative research)

Søk 3: (fosterhjem OR fosterforeldre) AND (opplæring OR trening OR kurs OR modul) AND (nyttig OR verdifull)

Søk 4: (fosterhem OR fosterforelder OR plejeforeldre OR familiepleje)

Tabell 1. Treffall fordelt på søkestrategier og databaser.

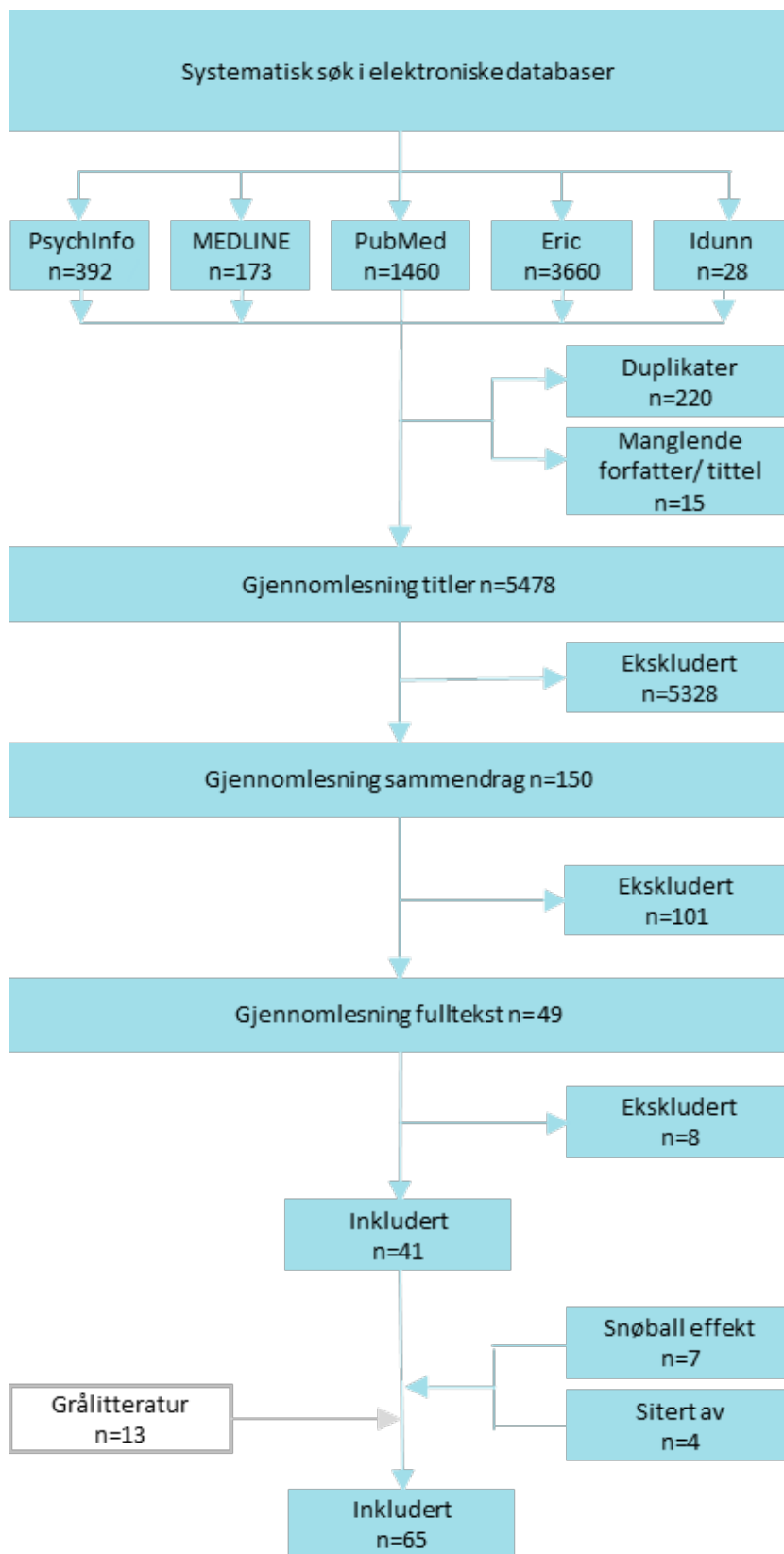
	PsychINFO	MEDLINE	PubMed	Eric	Idunn*
Søk 1	392	173	1460		
Søk 2				3660	
Søk 3					22
Søk 4					6

* kun utvalgte referanser eksportert til EndNote

Alle trefflistene fra søk 1-4 ble importer til EndNote. Etter fjerning av dubletter og ekskludering av artikler uten forfatter og/ eller tittel, gjensto 5478 artikler. Utvalget av artikler ble gjort etter inklusjonskriterier, beskrevet tidligere. Gjennomlesning av titler, sammendrag og fulltekst ble gjort uavhengig av to forskere. Etter hvert skritt møttes forskerne for å avgjøre uenighet mellom lister. Det ble ikke gått videre før enighet var nådd.

2.4 Avgrensning, vurdering og analyse av artikler

EndNote ble brukt for å håndtere søk og referanser. Artikkeltitlene, sammendragene og artiklene i fulltekst ble lest og vurdert for inklusjon uavhengig av to forskere, oversikt over søkestrategi er vist i figur 1. Litteratur som er tatt med i resultatdelen er artikler som omhandler problemstillingene presentert tidligere. Det ble laget mapper i EndNote for de ulike problemstillingene, men det viste seg at flere av artiklene var ofte relevante for mer enn en problemstilling. Det ble ikke ekskludert artikler på bakgrunn av årstall for publisering, da det er relativt få studier som er publisert på feltet opplæring av fosterforeldre. Opplæringsprogram som kun hadde blitt evaluert og omtalt i upubliserte doktorgrader (amerikanske) ble ekskludert. Vi ekskluderte også studier som omhandlet generell foreldreopplæring og forskningslitteratur som omhandlet opplæring for *biologiske* foreldre. I tillegg ble artikler som ikke var engelskspråklige ekskludert. Det samme gjelder nordiske språk, unntatt svensk og dansk. De 52 fagfelle-vurderte artiklene som er grunnlaget for denne rapporten består av kvalitative, kvantitative og metodetrianglerende studier, oversiktsartikler og litteraturstudier. I tillegg ble 13 grålitteratur-artikler inkludert. Totalt består kunnskapsgrunnlaget for kunnskapssammenstillingen av 65 artikler (figur 1). Litteraturen ble analysert og sammenstilt ved hjelp av en tematisk syntese. Metoden er utviklet av forskere ved EPPI-senteret (The Evidence for Policy and Practice Information and Co-ordinating Centre) for å takle spørsmål om behov, hensiktsmessighet, aksept og effekt av tiltak. Gjennom en beskrivende syntese av kvalitative data fra flere studier utvikles analytiske temaer, som kan integreres med kvantitative resultater [7]. Analyseprosessen foregikk i januar 2018.

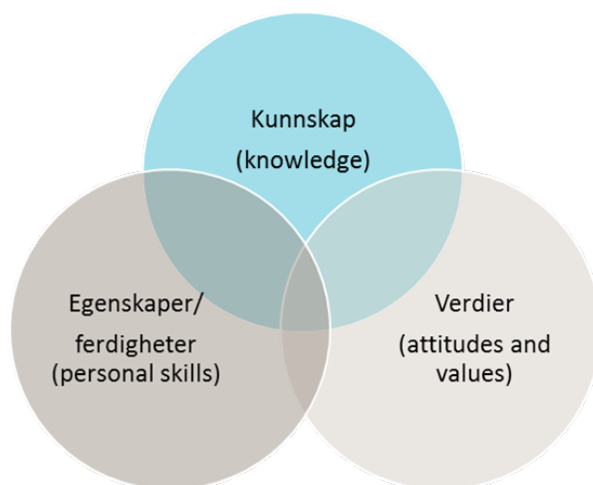

Figur 1: Oversikt over systematisk søkestrategi

3 Resultater

Å være fosterhjem er en krevende oppgave, og mange fosterforeldre rapporterer om stor omsorgsbyrde, opplevd stress (parental stress) og mangel på støtte fra profesjonelle som myndigheter (barnevernet) og organisasjoner. Mange fosterbarn har også særskilte utfordringer som psykiske vansker, atferdsvansker etc. [8]. Sammenfattet leder dette til et stort behov for god opplæring av fosterhjem, både i forkant av at man etablerer seg som fosterhjem (preservice) og mens man har omsorg for fosterbarn, gjerne i takt med at behov hos foreldre og barn utvikler seg. Merksy et al. (ibid.) peker på at fosterforeldre har behov for spesialiserte foreldreferdigheter, og opplæring er nødvendig for å utvikle disse. Flere studier konkluderer videre med at opplæring av fosterforeldre er en viktig komponent i å skape fosterhjem av høy kvalitet [9, 10], og opplæring ser ut til å redusere risikoen for brudd i plasseringen [11].

Opplæring av fosterhjem gis både før man blir godkjent som fosterforeldre og mens man er det. Fees et al. [12] fant blant annet at fosterhjem som har fått opplæring *før* man begynner å være fosterforeldre (preservice training) har en større forståelse av hva som ligger i fosterforeldrerollen enn de som ikke har fått opplæring i forkant, og dette skaper mer fornøyde fosterforeldre. Videre kan opplæring deles inn i grunnopplæring som er nødvendig for å kvalifisere seg for å ta imot fosterbarn, og som etterutdanning som gis i spesialiserte moduler. Det er sistnevnte type opplæring som er hovedfokus i denne rapporten. Målet med opplæring av fosterhjem er overordnet at fosterforeldrene skal øke sin kompetanse som omsorgspersoner. Når det gjelder kompetansebegrepet, legger vi til grunn en forståelse av det som presentert i figur 1, basert på Falender [13]. Den videre gangen i rapporten er bygd opp ved at vi først tar for oss litteraturen som sier noe om kunnskap og ferdigheter (personal skills) og deretter tar vi for oss verdier. Det er nødvendig å påpeke at selv om rapporten har som overordnet tema "modulbasert opplæring", er kunnskap, ferdigheter og verdier temaer som vi gjenfinner i studier av forskjellige typer opplæring (og i forskjellige studier/artikler). Gjennomgangen under bygger derfor på studier av erfaringer med opplæring mer generelt.

Figur 2. Kompetanse hos fosterforeldre – en kombinasjon av egenskaper, kunnskap og verdier

3.1 Kunnskap, ferdigheter og verdier i gode og vellykkede fosterhjem

I dette avsnittet skal vi beskrive hvilken kunnskap og hvilke ferdigheter studier har vist at det er viktig at fosterforeldre har for å skape vellykkede fosterhjem. Med "vellykkede fosterhjem" tenker vi på fosterhjem som er stabile slik at en unngår brudd i plasseringen av barnet, og som er hjem der både foreldre og barn trives. God livskvalitet for fosterbarna og positiv påvirkning på eventuelle atferdsproblemer kjennetegner også et "vellykket" fosterhjem (jf. Everson-Hock [14]).

Følgende to problemstillinger belyses:

- Hvilken "kunnskap" kjennetegner vellykkede fosterhjem?
- Hvilke "ferdigheter" er forenlig med et godt fosterhjem?

3.1.1 Opplæring før oppstart som fosterforeldre

Når det gjelder grunnopplæringen (preservice) tyder litteraturen på at det er relativt stor konsensus om hva en grunnopplæring bør inneholde og at det er stor overlapp mellom ulike opplæringsprogram, som for eksempel PRIDE og MAPP [27]. Begge program fokuserer på kunnskap og ferdigheter som er nødvendig for å arbeide innenfor barnevernssystemet og vektlegger kjerneverdier for fosteromsorg (bygge robusthet, bygge og utvikle relasjoner, og støtte barnets behov) [26]. Begge program har blitt kritisert for at de har lite fokus på å møte behovene til barn, spesielt med tanke på utagerende atferd.

Som vi har vært inne på tidligere er det behov for forskjellige typer kunnskap *før* man starter som fosterforeldre. Det er imidlertid eksempler på at vordende fosterforeldrene ikke har fått god nok informasjon og opplæring før de får omsorg for fosterbarnet. I Barnett et al. [15] sin studie viste det seg at mange av fosterforeldrene følte seg dårlig forberedt på hva som skulle komme. Dette ble forklart med at de hadde urealistiske forventninger fordi disse var dårlig kommunisert fra barnevernet. Videre hadde de for lite kunnskap om barnets bakgrunn og behov, samt om prosessen med å bli fosterforeldre. I studien fremkom det også en erkjennelse av at det generelt sett kan være vanskelig å forberede fosterforeldre på hvilke utfordringer man kommer til å møte. Studien gir følgelig tydelige signaler om at potensielle fosterforeldre trenger kunnskap om en rekke områder i forkant av at de blir godkjent som fosterhjem.

Festinger og Baker [16] har utført en empirisk litteraturoversikt over kvaliteten på evalueringer av opplæringsprogram for fosterforeldre. Når det gjelder preservice opplæring, så peker de at der gjort svært få evalueringer av de preservice opplæringsprogrammene som er mest brukt (PRIDE, MAPP) og de studiene som er gjort er svake metodisk sett. Studiene mangler sammenligningsgrupper (kontrollgrupper), de mangler bruk av validerte måleinstrument, og det er høyt frafall fra det opprinnelige utvalget. I tillegg, påpeker Festinger og Baker at resultatene fra de evaluerte programmene gir blandede resultat. Både PRIDE og MAPP har blitt kritisert for at de har lite fokus på å møte behovene til barn, spesielt med tanke på utagerende atferd. Nash og Flynn har evaluert preservice PRIDE, i Ontario, Canada [17]. Utvalget bestod av 174 fosterforeldre, og resultatene fra

før -og ettermålinger (av gjennomført opplæring) viste at de var svært fornøyd med opplæringen – og de hadde en signifikant økning i foreldrekompetanse.

Benesh og Cui [9] har nylig gjennomført en litteraturgjennomgang der de undersøkte struktur og innhold i 22 opplæringsprogram for fosterforeldre. De konkluderer med at av de programmene/kursene som var av typen "preservice programme" (altså før man blir fosterforeldre) hovedsakelig handler om å gi de blivende fosterforeldrene grunnleggende informasjon om hva det innebærer å være fosterforeldre, inkludert hvordan man skal forholde seg til barnevernet. Kun ett opplæringsprogram hadde fokus på å gi fosterforeldrene *ferdigheter* slik at de kunne være gode fosterforeldre (KEEP). Det ser dermed ut som preservice programmene/ introduksjonskursene som Benesh og Cui (ibid.) undersøkte altså er designet hovedsakelig for å gi potensielle fosterforeldre praktisk informasjon om det å være fosterforeldre, og mindre på hvordan oppgaven kan utøves på en god måte. Den samme oppfatningen finner vi hos Cooley og Petren [10]. De viser til at mye opplæringsinnsats settes inn *før* man har blitt fosterhjem, eller *svært tidlig* i perioden man er fosterforeldre. Videre påpeker forfatterne at gitt at en del fosterforeldre er misfornøyd i rollen og slutter som fosterhjem, tyder det på et behov for kontinuerlig ferdighetstrening og påfyll av kunnskap underveis mens man er fosterforeldre (ibid.). Preservice-programmene/ introduksjonskursene fyller en viktig og nødvendig rolle, men de trenger og kompletteres for å ivareta nye utfordringer og behov som oppstår i fosterfamilien.

3.1.2 Opplæring når man har blitt fosterforeldre

I en litteraturgjennomgang av opplæringsprogram for fosterforeldre deler Benesh og Cui [9] inn de såkalte in-service programmene, altså opplæring for personer som *er* fosterforeldre i tre:

- Ferdighetsorientert opplæring (skills-oriented): opplæring som vektlegger evidensbaserte foreldreferdigheter (atferdsbasert) og gjennomfører coaching og gjennomgang av fosterforeldrenes ferdigheter
- Psykoedukativ opplæring (psycho-educational): fokus på spesifikke behov hos fosterforeldre og fosterbarn og gir mer avansert opplæring/kunnskap om temaer som eksponering for rus i fosterlivet, seksuelt misbruk etc. Altså en form for spesialisert kunnskap som ikke er relevant for alle fosterforeldre
- Refleksiv trening (reflective): opplegg som har som mål å hjelpe fosterforeldre å hankses med egne følelser, erfaringer og verdier og bygge sosial støtte/nettverk.

Inndelingen er et eksempel på en måte å se forskjellige kompetansebehov på, og en kan tenke seg at for å skape et vellykket fosterhjem trenger fosterforeldrene å få dekket mange behov og at opplæringen foregår på ulike måter. (Forfatterne anbefaler en kombinasjon av disse tre variantene.)

Generelt sett viser litteraturen at fosterforeldre som har fått opplæring er mer oppmerksomme på fosterbarns behov og responderer på behovene på en bedre måte enn fosterforeldre som ikke har fått opplæring (Guernsey og Wolfgang [13]; Crase et al. [9]). Studier viser også at selvtillit hos fosterforeldrene – tro på at man mestrer fosterforeldreoppgaven – og at denne kan styrkes gjennom forskjellige trenings-/ opplæringsprogram [18]. Berrick og Skivenes (2012) fremhever videre tre dimensjoner ved god omsorg for fosterbarn: (i) integrasjon av fosterbarnet inn i fosterfamilien (ii)

ivareta forholdet med biologisk familie (iii) respondere på særlige behov hos barnet [19]. Ved utforming av opplæringsmateriell til fosterforeldre er det følgelig viktig at kunnskapsutvikling innenfor de ulike dimensjonene blir ivaretatt. I en internasjonal studie undersøkte Fees et al. [12] i hvilken grad opplæring førte til tilfredshet som fosterforeldre (48 mødre). De fant blant annet at fostermødre som vurderte opplæringen som nyttig, hadde større grad av tilfredshet med hensyn til de kravene som fosterforelder-rollen krever.

I en systematisk gjennomgang av nøkkelfaktorer og karakteristika av fosterforeldre som har omsorg for eldre ungdom¹, og som lykkes i sin rolle som fosterhjem, oppsummerer Day et al. [20] funnene som vist i tabell 2:

Tabell 2. Kunnskap og ferdigheter hos fosterforeldre som lykkes i sin rolle som fosterhjem, sammenfattet fra Day et al. 2018.

Kunnskap og ferdigheter	Eksempler
Oppmerksomhet på relasjon mellom fosterbarn og fosterforeldre	<ul style="list-style-type: none"> • Sette grenser • Skape struktur og rutiner i hjemmet • Fremme en positiv, vennlig stemning • Være barnets talsperson og forsvarer • Sørgje for at barnets behov blir møtt • Passe på at det fysiske miljøet er tilfredsstillende
Evne til å ta vare på seg selv	<ul style="list-style-type: none"> • Ivareta en god psykisk og fysisk helse • Søke hjelp selv ved behov
Ivareta sosio-emosjonell helse	<ul style="list-style-type: none"> • Ha kunnskap om psykisk helse, inkludert traumer hos barn
Ivareta forbindelsen med barnets biologiske familie	<ul style="list-style-type: none"> • Sørgje for at barnet får opprettholdt kontakt med biologisk familie, og event. tidligere fosterfamilie(r) • Hjelpje barnet til å prosessere følelser etter kontakt med biologisk familie
Gjenkjenne, uttrykkere og prosessere sorg	<ul style="list-style-type: none"> • Har evnen til å hjelpe barnet med å takle savn, tap og adskillelse
Kunne gi kulturelt tilpasset omsorg	<ul style="list-style-type: none"> • Anerkjenne og fremme barnets kulturelle identitet, både fremmedkulturell og når det gjelder LGBT-personer
Engasjere seg i utdanning og trening	<ul style="list-style-type: none"> • Verdsette og delta i barnets utdanning og fritidsaktiviteter
Gode kommunikasjonsferdigheter	<ul style="list-style-type: none"> • Ha en åpen kommunikasjon med fosterbarn, og være en god lytter • Kunne kommunisere godt med hjelpeapparatet og være en deltaker i støtteapparatet rundt barnet

¹ Vi kan anta at kunnskapen/ ferdighetene også er relevante for fosterforeldre som har omsorg for mindre barn.

Psykisk helse

Ser vi på temaer som mer spesifikt er omtalt i litteraturen når det gjelder kunnskap og ferdigheter blant fosterforeldre, er et sentralt tema psykologiske perspektiver/ barnets psykiske helse (i bred forstand). Denne kunnskapen spenner bredt, fra generell forståelse av relasjoner mellom foreldre og barn [21], f.eks. gjennom tilknytningsteori [21, 22] til kunnskap om barn med spesielle behov, f.eks. traumatiserte barn ("advanced training in trauma/ mental health needs of children" [15]) og barn med angst/ depresjon (internaliserende vansker) og/ eller atferdsvansker (eksternaliserende vansker) [23-25]. Dette er kunnskap som er en sentral del av eksisterende opplæringsprogram, men det er også et område hvor det er behov for mer kunnskap [26].

Kontakten med barnets biologiske familie

Ivaretagelse av kontakt med barnets biologiske familie kan sies å være en viktig verdi, og i litteraturen finner vi eksempler på opplæringsprogram som har som mål å gi både fosterforeldre og biologiske foreldre kunnskap for å ivareta denne kontakten. Sanchirico og Jablonka [27] fant at fosterbarn som hadde fosterforeldre som hadde fått opplæring hadde mer kontakt med sine biologiske foreldre enn de som ikke hadde gjennomgått opplæring. Linares et al. [28] designet et opplæringsprogram som hadde til hensikt å styrke kunnskap om foreldreskap (både for biologisk familie og fosterfamilie) og styrke et felles foreldreskap mellom biologisk familie og fosterfamilie for å gi bedre omsorg til barn med eksternaliserte atferdsproblemer. Funnene fra studien viste at opplæringen hadde effekt i den forstand at sammenliknet med kontrollgruppen hadde biologiske foreldre og fosterforeldre større tiltro til "positive parenting", de hadde tydeligere forventninger til hverandre og bedre samarbeid seg imellom.

Kulturspesifikke forhold – kulturelle kompetanse

Stadig flere fosterbarn kommer fra andre kulturer enn den fosterfamilien lever i. Kunnskap om kulturspesifikke forhold og hvordan ivareta barnets kontakt med sin opprinnelige kultur blir dermed et viktig tema [18, 29]. Brown et al. [18] peker på at fosterforeldre som har omsorg for barn fra andre kulturer enn ens egen, trenger en klar bevissthet om egen kultur sammenliknet med barnets kultur. Kulturell kompetanse er særlig viktig i familier der barnet står i fare for å oppleve rasisme og diskriminering (fordi barnet er synlig forskjellig fra majoritetskulturen). Kunnskap og ferdigheter omkring disse problemstillingene kan motvirke negative effekter av en annerledes kulturell bakgrunn [30]. Strategier for å øke kulturell kompetanse og ferdigheter hos fosterforeldrene inkluderer å snakke åpent om etnisk bakgrunn og kultur med fosterbarnet/a og ha kontakt med – og søke støtte – hos andre familier som opplever det samme (ibid.). I et opplæringsøyemed kan det dermed være hensiktsmessig å organisere gruppeopplæring der fosterforeldrene har de samme utfordringene og det samme behovet for (kulturell) kompetanse.

En annen tilnærming til å øke kulturell kompetanse trekkes fram hos Brown et al [18]. Forfatterne fant at fosterforeldre helt konkret hadde behov for kunnskap om hva slags aktiviteter det er mulig å delta på og hvordan en skal komme i kontakt med miljøer fra barnets opprinnelige kultur. De argumenterer derfor for viktigheten av å overvære/ delta i "kulturspesifikke aktiviteter" utenfor hjemmet og ta med disse erfaringene hjem til familien/ fosterbarnet [18]. Massatti et al. [29] er inne

på noe av det samme, og skriver at ved å skaffe seg mest mulig informasjon og bruke ressurser i lokalsamfunnet, øker fosterforeldrene selvtillit og mestring av å være fosterhjem. Generelt viser studier at opplæring som styrker fosterforeldres kulturelle kompetanse har en påvirkning på hvor fornøyde fosterforeldrene er, og i hvilken grad de ønsker å fortsette som fosterhjem. Blant fosterforeldre som ønsker å fortsette i den rollen, var det det større sannsynlighet at de hadde fått opplæring i kulturell kompetanse enn de som ikke ville fortsette [31] Videre viste en studie at denne typen opplæring hadde en positiv effekt på fosterforeldrenes oppfatning av betydningen av kulturell utvikling [32] samt på hvor villige de var til å forplikte seg til å få ytterligere opplæring innenfor temaet [33].

Van Mourik et al. [34] har gjennomført en litteraturoversikt over opplæringsprogram for fosterfamilier med etnisk minoritetsbakgrunn. 18 studier ble inkludert, og studiene hadde et RCT-design. Opplæringen i alle studiene var gitt som gruppeopplæring og hadde som formål å forebygge "parenting problems"/ utfordringer i fosterforeldreskapet. I gjennomgangen av opplæringsprogrammene så forfatterne særlig etter om det var gjort tilpasninger i kurset for at det skulle passe bedre til minoritetsfamilier. Oppsummert viste litteraturoversikten at kultursensitiv opplæring (på dypstrukturnivå, ikke bare språklig tilpasning etc.) var mer effektiv enn de som ikke hadde gjort slike tilpasninger. En svakhet ved flere av studiene var imidlertid at det var sparsomt med opplysninger om hvordan man hadde valgt ut de kulturelle tilpasningene som skulle gjøres.

3.1.3 Hvilke "verdier" kjennetegner gode fosterhjem?

Foruten kunnskap og ferdigheter hos fosterforeldrene, er fosterfamiliens verdigrunnlag en viktig faktor i det å skape et godt fosterhjem. Basert på flere tidligere studier sammenfatter Berrick og Skivenes [19] en rekke verdier som kjennetegner solide foreldreskap generelt og stiller videre spørsmålet om det er slik at gode fosterhjem kjennetegnes av de samme verdiene. Forfatterne gjør en sammenlikning og drøfting av verdiene i de to formene for foreldreskap og konkluderer med at det er mange av de samme ganske generelle verdiene som kjennetegner både solide biologiske foreldreskap og fosterhjem. Dette omfatter verdier/ egenskaper som gode sosiale ferdigheter, evne til å sette barnet i fokus, varme/ "varm personlighet", respektfull oppførsel overfor barnet, og evne til å behandle alle i familien rettferdig [35]. Evnen til å forplikte seg til å understøtte barnets behov er også påpekt som en viktig verdi hos fosterforeldre [36]. Selv om det kan se ut som det er mange av de samme verdiene som er viktige for biologiske foreldre og for fosterforeldre, argumenterer Berrick og Skivenes [19] likevel for at det kreves noe ekstra av fosterforeldre, og at dette skyldes fosterbarnas spesielle situasjon (plassert utenfor egen biologiske familie) og deres utfordringer (f.eks. psykiske plager). Gjennom sin studie utleder Berrick og Skivenes [19] tre overordnede dimensjoner som går utover vanlige gode foreldreferdigheter og som de mener kjennetegner gode fosterforeldre/ vellykkede fosterhjem. Disse er presentert i tabell 3.

Tabell 3. Overordnede dimensjoner av godt fosterforeldreskap, sammenfattet fra Berrick og Skivenes 2012.

Dimensjoner av godt fosterforeldreskap	Uttrykkes i affektiv respons
Oppmerksomhet på prosessen med å integrere fosterbarnet/a inn i en eksisterende familie	Behandle barnet som sitt biologiske barn
Hensyn til relasjonen mellom fosterbarn, biologisk familie og fosterfamilien	Foreldreskap som en emosjonell buffer Gi omsorg på en hensynsfull og ydmyk måte
Respondere på barnets særskilte behov og utvikling	Ha barnet i sentrum

En annen artikkel som tar for seg viktige verdier hos fosterforeldre er Day et al.s. [20] kunnskapsoppsummering som referert til over. Forfatterne sammenfatter også verdier eller egenskaper som er viktige hos fosterforeldre for å skape gode fosterhjem (Tabell 4). Denne sammenfatningen kan sies å ta noe mer høyde for at fosterforeldre trenger å ha noen spesifikke egenskaper/ verdier, selv om disse også vil være gjeldende for biologiske foreldre. Vi ser at funn hos Berrick og Skivenes' og hos Day et al. overlapper en del, samtidig som det er noen forskjeller.

Tabell 4. Viktige verdier/egenskaper hos fosterforeldre for å skape gode fosterhjem, sammenfattet fra Day et al. 2018.

Verdier/ egenskaper	Konsekvenser
Høy toleranse for avvisning	<ul style="list-style-type: none"> Tar ikke barnets reaksjoner personlig, og erkjenner at "belønningen" for å være fosterhjem kan komme når barnet har blitt voksent Hanskes godt med egne negative følelser overfor barnet
Moderate forventninger til barnet	<ul style="list-style-type: none"> Feirer små skritt i fremgang hos barnet
Sans for humor	<ul style="list-style-type: none"> Bruk av humor er et viktig redskap for å takle vonde følelser og stress
Tro på "høyere makter"	<ul style="list-style-type: none"> Tror på en overordnet mening/ Gud
Tro på mestring	<ul style="list-style-type: none"> Har tillit til egen evne til å være en god forelder
Høyere utdanning	<ul style="list-style-type: none"> Fosterforeldre med høyere utdanning har en tendens til å være mer fleksible i oppdragerstil, noe som fremmer relasjonen barn-foreldre
Tilstrekkelige økonomiske ressurser	<ul style="list-style-type: none"> Har god nok inntekt og eventuelle andre ressurser som er nødvendige for å ivareta barnet
Stabilt familie-/ekteskapelig forhold	<ul style="list-style-type: none"> Trygge og respektfulle familieforhold er gjensidig berikende og beskyttende for familiemedlemmene

Tilgang til sosial støtte	<ul style="list-style-type: none"> • Kan få sosial støtte fra ektefelle, familie, profesjonelle aktører som barnevern og skole
Stor motivasjon for å gi omsorg til barn som har behov for det	<ul style="list-style-type: none"> • Stor motivasjon bidrar til at det blir enklere å være fosterhjem

3.2 Hvilke typer opplæring oppleves som verdifulle av mottakerne?

Litteraturgjennomgangen viste at det er få studier som har undersøkt deltakernes (fosterforeldrenes) *opplevelser* av opplæringen. En del studier har undersøkt *effekt* av opplæring – men som påpekt innledningsvis, omfatter dette relativt få studier. På bakgrunn av dette, baserer dette avsnittet seg på funn fra norske kvalitative undersøkelser, publisert i form av rapporter (grålitteratur). Andre studier som har et mer rendyrket fokus på målbare effekter, presenteres i del 3.2.

Oppedal [37] har i sin mastergrad intervjuet fem norske fosterforeldrepar som hadde deltatt på PRIDE-kurs i forkant av plasseringen. Disse var alle positive til den innføringen de hadde fått. Et av parene påpekte at de hadde fått god informasjon, men at informasjonen var for negativt ladet. Det ble i for liten grad fokusert på de positive sider ved å bli fosterforeldre. Videre, så ble det fremhevet av et fosterforeldrepar at uansett hvilken informasjon de mottok på PRIDE-kurset, så ville det ikke klare å forberede dem på den store omveltningen det faktisk er å overta omsorgen for et fosterbarn- noe må bare kjønn på kroppen.

Lende [38] undersøkte i sin mastergrad fosterforeldrenes opplevelse av informasjon, oppfølging og veiledning i forkant av plassering. Hun benyttet data fra en survey (inklusive kvalitativ utdypning) gjennomført av Bufetat Vest. Undersøkelsen inneholder totalt informasjon om 449 saker, 282 brudd og 167 nesten brudd. Resultatene viste at 22 % av fosterforeldrene ikke hadde deltatt på PRIDE, flesteparten av disse gjaldt fosterhjem i barnets familie og nettverkshjem. Flesteparten av respondentene (63 %) oppgav at de opplevde PRIDE-opplæringen som god. Imidlertid var det mange som etterlyste mer opplæring, veiledning og kurs. Halvparten av fosterforeldre opplevde at de fikk for lite informasjon om barnet, hvor 29 % opplevde at barneverntjenesten holdt tilbake informasjon. Det var også en betydelig andel av respondentene som oppgav at de fikk for lite- og feil informasjon med tanke på videre opplæring og oppfølging. Ved fosterforeldrenes utdypning om dette temaet sier flere at de opplevde at barneverntjenesten ikke hadde nok kunnskap om barnet, for eksempel om barnets atferd og diagnoser før plassering.

I en intervjuundersøkelse av 30 fosterforeldre publisert i 2011 fant Halvorsen [39] at de fleste informantene mente at omfanget av den grunnleggende opplæringen var for begrenset og at timetallet burde vært økt. I en intervjuundersøkelse av 30 fosterforeldre publisert i 2011 fant Halvorsen [39] at de fleste informantene mente at omfanget av den grunnleggende opplæringen var for begrenset og at timetallet burde vært økt. Mange av informantene hadde deltatt på grunnkurset PRIDE, mens noen hadde deltatt på et litt kortere kurs (før PRIDE ble innført i Norge). Informantene var imidlertid gjennomgående positive til det faglige innholdet i opplæringen. Norsk Fosterhjemsforening gir tilbud

om kurs til sine medlemmer, og de fleste av informantene hadde deltatt på slike. Også disse kursene ble gjennomgående omtalt som nyttige. Informantene i studien tok stilling til ti temaer og skulle vurdere om det hadde blitt behandlinger i den opplæringen eller veiledningen de hadde fått. Temaene som ble presentert var:

- Aktuelle lovbestemmelser
- Omsorg og omsorgssvikt
- Tilknytning og tilknytningsvansker
- Grensesetting
- Oppdragelsesmetoder
- Atferdsvansker
- Overgrep og tegn på overgrep
- Kontakt med biologiske foreldre
- Kognitiv utvikling
- Metoder for å stimulere kognitiv utvikling

Halvorsen konkluderer med at de to sistnevnte temaene ikke synes å inngå i opplæring, verken på introduksjonskurs i regi av barnevernsmyndighetene, eller Norsk Fosterhjemsforening. Heller ikke som en del av veiledning (Halvorsen 2011).

Grønningsæter [40] har evaluert Programmet Omsorg for traumatiserte barn, som er en norsk versjon av opplæringsprogrammet «*Caring for Children Who Have Experienced Traume: A Workshop for Resource Parents*». Hovedkonklusjonen i evalueringen er at tilpasningen og implementeringen av programmet Omsorg for traumatiserte barn inngår i et fagutviklingsarbeid som kan bidra til styrket kompetanse både i barnevernstjenestene og blant fosterforeldrene. Denne kompetansestykingen er et ledd i en profesjonaliseringsprosess blant fosterhjemmene og kan sees som en nødvendig følge av bevegelsen fra bruk av institusjon til bruk av fosterhjem. Kurset ble svært godt mottatt både blant sosialarbeiderne og fosterforeldrene som deltok. Når det gjelder videre implementering av programmet ble det påpekt et behov for mer fordypning i stoffet, mer refleksjon og diskusjon, og for mer konkret trening. Videre var det et ønske om at casene som ble presentert i kurset i større grad burde tilpasses norske forhold og det bør vær større rom for at fosterforeldrene presenterer egne erfaringer. For at fosterforeldrene skal klare å følge opp det de har lært bør kurset følges opp f.eks. med veiledningsgrupper. Evalueringen konkluderer med at hvis programmet skal videreutvikles for bruk i norsk kontekst er det behov for å relatere innholdet mer direkte til de opplevde behovene hos norske kursdeltakere.

Videre er det verdt å merke seg resultater fra en evaluering av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge [41]. Kurset som evalueres er et noe komprimert og mer prosessorientert PRIDE-kurs enn den tradisjonelle PRIDE-opplæringen. Intensjonen med kurset beskrives å være å forberede potensielle fosterforeldre bedre ved å gi mer veiledning etter at fosterbarnet har flyttet inn. Dette skal man oppnå ved å relatere opplæringen til "autentiske praksiser

og levende mennesker", det vil si hvordan fosterbarnet har det i familien og hvordan samspillet mellom foreldre og barn er. Ved at fosterforeldrene får en bedre forståelse av – og mer veiledning knyttet til – dette samspillet skal en bedre fosterhjemsarbeidet og øke sannsynligheten for at plasseringen blir vellykket. Evalueringen tyder på at fosterforeldrene, barnevernet i omsorgskommunen og fosterhjemstjenesten i regionen oppleves som meningsfylt og nyttig. Læringen blir knyttet nærmere de levde erfaringene som fosterforeldrene får gjennom den daglige samhandlingen med barna. Vi kan relatere dette funnet til tidligere presenterte kritiske bemerkninger om at preservice opplæring i for liten grad øker ferdighetsnivået til fosterforeldrene [9, 10] og jf. også Grønningsæters [40] funn om at foreldre ønsker å relatere teoretisk kunnskap til egne praktiske erfaringer. Elementet i kurset "3-delt opplæring..." med å bygge læring på en blanding av levde erfaringer og teoretisk kunnskap ser altså ut til å være noe som med fordel bør prøves ut i andre opplæringsopplegg også.

Avslutningsvis vil vi nevne et arbeid som RVTS Sør har igangsatt. De har oversatt og pilotert det amerikanske fosterforeldre-opplæringsprogrammet "Caring for Children Who Have experienced Trauma: A Workshop for Resource Parents" som er utviklet av NCTSN (National Child Traumatic Stress Network) [42]. Undervisningsprogrammet består av 8 moduler som blant annet fokuserer på grunnleggende traumeforståelse, traumenes konsekvenser, effekten de har på barnet, hvordan man kan skape et trygt sted, følelser og atferd og egenivaretagelse. Så vidt vi har funnet ut er ikke pilotprosjektet evaluert, men i omtale av kurset på nettsiden deres, ser vi at kursdeltakerne har mange positive opplevelser med kurset. Videre forskning på kurset er imidlertid nødvendig for å kunne konkludere med om det har positiv effekt.

4 Hva er gjort av forsøk på å tilby fosterhjem en modulbasert og differensiert opplæring i andre sammenlignbare land?

I gjennomgangen av forskningslitteraturen har det tidvis vært vanskelig å vurdere om den opplæringen som er beskrevet eller referert til er modulbasert og differensiert eller om det for eksempel er en type felles grunnopplæring. Mange av de mest brukte grunnopplæringskursene (f.eks. PRIDE) presenteres også gjerne som at det består av et visst antall bolker/moduler.

4.1 Modulbasert og differensiert opplæring i nordiske land

For å finne ut i hvilken grad "sammenliknbare land" gjennomfører modulbasert og differensiert opplæring til fosterforeldre har vi gjort søk på nettsider hos myndigheter, foreninger og noe hos FoU-institusjoner i Danmark, Sverige, Island og Finland. I tillegg har grålitteratur supplert forståelsen av hvordan opplæring foregår i andre nordiske land. Det har variert fra land til land hvor detaljert kunnskap vi har klart å innhente om temaet, både på grunn av språklige utfordringer og på grunn av at det ikke er noen enhetlig måte å presentere de forskjellige (lokale) opplæringsoppleggene. Vi gjør derfor oppmerksom på at det kan eksistere andre kurs og annen opplæring enn den som presenteres under, men de kursene som nevnes under kan forhåpentligvis tjene til inspirasjon for utviklingen av modulbaserte kurs i Norge.

Danmark

I Danmark er det obligatorisk for fosterforeldre å gjennom kurset "Arbejdet som familieplejer." Kurset er en grunnutdanning som varer i fem dager og tar for seg generelle temaer knyttet til det å være fosterforeldre. Videre finnes det flere typer videreutdanning og muligheter for spesialisering og fordypning for fosterforeldre. Danske kommuner har rett og plikt til veiledning og utdanning av fosterforeldre. Med Barnets Reform ble det fastslått i lov (serviceloven), at kommunene skal sørge for at fosterforeldre får nødvendig opplæring og løpende etterutdanning og veiledning i overensstemmelse med deres behov. Kommunene har således plikt til å gi fosterforeldrene minst to dagers etterutdanning per år [43].

I Københavnsregionen arrangerer Center for familiepleje i København videreutdanning for fosterforeldre. Kursene er forbeholdt familier med fosterbarn i Ballerup eller Københavns Kommune, og er således lokale, modulbaserte etterutdanningstilbud for familier som er godkjent som fosterfamilie.² Følgende dagskurs gis i 2018 og presenteres på nettsiden til Center for familiepleje:

Dagskurs:

- "Leg skaber glæde og udvikling"

² <https://centerforfamiliepleje.kk.dk/indhold/efteruddannelse-plejefamilier> (lesedato: 22.1.18)

- "Narrativ tilgang – samtaler, der bygger bro." Hvordan man som fosterforelder kan bidra til den gode samtalen
- "Teenagere med diagnose – skab trivsel hos dem" Om diagnoser og hvordan støtte fosterbarn med slike utfordringer (ADD/ADHD, autismspektrumsforstyrrelser m.m.)
- "Giv slip - og find ny motivation og trivsel." Hvordan takle at fosterbarnet flytter ut/brudd
- "Hjælp dit plejebarn til et godt samvær" Hvordan skape godt samvær med barnets biologisk foreldre
- "Hemmeligheter der gør vondt i maven." Mistrivsel hos barn og hvordan få dem til å snakke om det
- "Find dit skolebarns styrker og ressourcer." Hvordan man kan støtte fosterbarna i skolegangen og frigjøre deres ressurser.
- "Skal din teenager have en diagnose – eller bare opdrages?" Få mer kunnskap om barnets oppførsel, og bli bedre til å vurdere om barnet har skal utredes eller ei.
- "Sansemotorisk trening/metakognitiv terapi – gjør dit plejebarn mere robust." Hva kan man gjøre for å stimulere, utfordre og modne særlig sensitive eller redde barn, slik at de blir mer robuste?
- "18 år – hvad så?" Hvordan kan man støtte fosterbarna i overgangen til voksenlivet?
- "Jeg er jeres eget barn – pas godt på mig." Hvordan påvirkes de biologiske barna i fosterhjemmet av å ha et fostersøsken? Og hvordan skal man sikre at alle trives?
- "Epigenetik og utvikling gjennom korte samspill." Få kunnskap om epigenetikk og hvordan man kan skape samspill i hverdagen som utvikler fosterbarnets kompetanse.
- "Ikke kæft, trit og retning – men styr, lyt og naviger." Hvordan ta styring og skape kvalitetstid med fosterbarnet?
- "Få styr på paragrafferne og optimer samværet med forældrene." Lær mer om fosterbarnets rettigheter når det gjelder samvær med biologiske foreldre og hvordan du kan sikre et godt samarbeid med de biologiske foreldrene.
- "Low arousal og håndtering af adfærd – også på digitale medier." Få kunnskap om hvordan du kan håndtere utfordrende atferd hos fosterbarnet, og lær om hvordan man kan veilede fosterbarnet i bruk av sosiale medier.

Videre holder Center for familiepleje firedagers kurs for fosterforeldre som vil kvalifisere seg til å ha omsorg for barn med store belastninger, det vil si bli såkalte "spesialiserte plejeforældre". Kurset er en videreutdanning der målet er å øke fosterforeldrenes kompetanse slik at de blir i stand til å ivareta disse barna:

"Kursforløb til spesialiserte plejeforældre":

Kurset er et 12-dagers kurs som er delt opp i tre moduler, hver på fire dager og gis til alle "spesialiserte plejefamilier". Kurset er lagt opp som en kombinasjon av teoretisk undervisning, praktisk øvelse, veiledning og selvrefleksjon. Begge fosterforeldre har krav om å delta. Innhold i kurset:

- **Modul 1** omhandler: Tilknytningsteori, etablering og utvikling av den sikre base, Rogers teori og metode, atskilthet og containment, samt behov når det gjelder utvikling.

- **Modul 2** tar for seg: Objektrelasjoner, utviklingsteori og forsvarsmekanismer – en metode for at forstå problematisk adferd som fosterbarneas kommunikasjon, parallelprosesser og mentalisering.
- **Modul 3** omhandler: Jeg-funksjoner, overblikk over barnets ressurser og svakheter/utfordringer, anvendelse av ressurser og styrkning av svakhetene, samarbeid med de biologiske foreldrene og konflikthåndtering.

Både spesialiserte plejeforeldre og familieplejekonsulenterne/saksbehandlere deltar på kurset. At begge grupper har deltatt har gitt en verdifull felles faglige forståelsesramme. Generelt sett har deltakerne vært svært fornøyd med kurset, selv om de ikke har fått kompensasjon for lønnstap [43].

Sverige

I Sverige er opplæring av fosterforeldre organisert på den måten at Socialstyrelsen har laget et undervisningsopplegg som skal utgjøre en grunnutdanning for jour- og familjehem, altså for akutt plassering og for mer permanente fosterhjem. Grunnutdanningen er kalt "Ett hem att växa i – en uppdaterad grundutbildning för jour- och familjehem."³ Undervisningsopplegget er fra 2013, men har i løpet av 2017 blitt tilpasset situasjonen med at man har fått stadig flere enslige mindreårige flyktninger som har behov for fosterhjem. Målet med opplæringen er at deltakerne skal få generell kunnskap om fosterhjemsordningen og det å være fosterhjem, rammene for oppdraget – lover, ansvar, roller og samarbeidsforhold, kunnskap om fosterbarns rettigheter og behov og hvordan disse kan møtes, samt muligheter til å forberede seg på hvordan egen familie påvirkes, inkludert egne biologiske barn. I beskrivelsen av kurset heter det at det er viktig at fosterforeldre får kunnskap på alle disse feltene, men at øvinger og temaer kan tilpasses ut i fra kursledernes og deltakernes behov (ibid.).

Finland

I Finland må blivende fosterforeldre gjennomføre PRIDE-kurs og deretter gjøres en oppdragsavtale med plasseringskommunen. Den forberedende opplæringen skal være "tilstrekkelig lang og prosessinnrettet" og tar blant annet for seg fosterforeldrenes rolle, ansvar og plikter, samt lovgivning som regulerer fosterhjemsordningen.⁴ Opplæring gjennom PRIDE har blitt holdt siden 1995, og fra 2012 har PRIDE vært obligatorisk for å bli godkjent som fosterforeldre.⁵ PRIDE-opplæringen består

³ <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/placeradebarnochunga/utbildning-familjehem> (lesedato: 19.1.18)

⁴ https://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksifosterforaldraskap/hur_bli_r_man_fosterforalder (lesedato: 21.1.18)

⁵ https://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksifosterforaldraskap/hur_bli_r_man_fosterforalderpride-utbildning (lesedato: 21.1.18)

av ni samlinger, hjemmebasert gruppearbeid, samt samlinger for familien.⁶ For å komplettere PRIDE, har det blitt utviklet enkeltstående opplæringsmoduler. Disse er beskrevet å handle om:

- Forberedelse til slektsfosterhjem
- Fosterhjem for barn med utviklingshemming
- Fosterhjem for ungdom
- Fosterhjem for flerkulturelle barn

Oppsummering

Gjennom ganske omfattende nettsøk der hensikten har vært å finne informasjon om modulbasert opplæring i sammenliknbare land, har vi funnet svært lite informasjon om slik opplæring. Vi har gjort søk for alle nordiske land, Nederland, Australia og England. Når det gjelder Nederland, finnes det kun overordnet informasjon på engelsk, og språk hindrer oss i å se nærmere på deres eventuelle modulbaserte opplæring. I Australia er fosterhjem/ barnevern organisert i regioner (territories), og det ser ut til å være store forskjeller mellom regionene. Vi vurderer ikke Australia til å være et særlig sammenliknbart land, selv om en helt sikkert kan la seg inspirere av hva slags opplæring som finnes der.

Vår forståelse av hvordan opplæring av fosterforeldre er organisert er at landene som vi har gjort søk i tilknytning til, har en felles grunnutdanning for fosterforeldre. Vi har funnet flest eksempler på modulbasert opplæring i Danmark. I Sverige har vi kun funnet at grunnopplæringen kan gjennomføres noe fleksibelt, utifra deltakere og kurslederes behov. I Finland fant vi eksempler på fire videreutdanningsmoduler. Vår anbefaling er å se nærmere på hvordan Danmark har organisert videreutdanning for fosterhjem. Vi vil også anbefale at en vurderer hvordan modulbasert opplæring kan organiseres og gjennomføres. E-læringskurs vil være et mulig supplement til ansikt-til-ansikt samlinger. En kan også tenke seg at forskjellige regioner/aktører i Norge får hovedansvar for å utforme og gjennomføre modulbasert opplæring innenfor gitte tema, slik at ikke mange bruker ressurser på å lage mer eller mindre like opplegg.

4.2 Har andre land utviklet evaluerte modulbaserte modeller for opplæring?

I tabell 5 presenteres en oversikt over ulike opplæringsprogram for fosterforeldre. Oversikten inkluderer en kort beskrivelse og referanser til evaluering(er) av de ulike opplæringsprogrammene.

⁶ https://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksifosterforaldraskap/hur_bli_r_man_fosterforalder/pride-utbildning (lesedato: 21.1.18)

Samtlige program er evaluerte. De fleste av opplæringsprogrammene/modellene som er evaluert består av flere moduler.

Tabell 5 Oversikt over evaluerte (modulbaserte) modeller for opplæring

Opplæringsprogram	Type ^a	Referanse	Beskrivelse	Format
Keeping foster and kinship parents trained and supported (KEEP)	IS/PS	[44-47]	KEEP er basert på prinsipper fra teori om sosial læring, og underviser i positiv oppbygging og ikke-voldelige disiplinære metoder, nær foreldre monitorering, unngåelse av kamper og samarbeid med sosialarbeidere og skole. Ulikt andre modeller, KEEP foreskriver spesifikk pågående tilsyn og adferds støtte i etterkant av preservice opplæring.	Personlig (oppmøte) – gruppe. Bruk av forelesning, diskusjoner, rollespill, video og pågående tilsyn og støtte.
The incredible years (IY)	IS	[26, 28, 48]	IY underviser i foreldreferdigheter for å leke med sine barn, grensesetting og positiv forsterkning gjennom effektiv ros.	Personlig – gruppe. Bruk av forelesning, diskusjon, videomodellering og ferdighetsøvelse.
Parent–child interaction therapy (PCIT)		[49]	PCIT hjelper foreldre til å lære hvordan de skal samhandle med sine små barn på positive måter. PCIT lærer bort to ferdighetssett. Den første, kalt "barn-rettete interaksjoner", lærer foreldre grunnleggende ikke-direktiv lek terapi ferdigheter. Den andre, kalt "foreldre-rettete interaksjoner", lærer foreldre hensiktsmessig disiplinære og grensesettende strategier.	Personlig - gruppe og personlig individuell. Begge formatene bruker modellering og øver på dyktighet
Attachment and biobehavioural catch-up (ABC)	IS	[50]	ABC er basert på tilknytningsteori og observasjoner av tilknytningsvansker mellom fosterforeldre og fosterbarn. Programmet har tre komponenter. Fosterforeldre lærer måter å tolke fremmedgjørende oppførsel fra barn. Deretter lærer fosterforeldre å konfrontere sitt eget ubehag ved å gi uønsket nærende oppførsel. Til slutt lærer fosterforeldre å strukturere hjemme- og familiemiljøene for å optimalisere barnets evne til selvregulering.	Personlige foreldre-barn økter med ferdighetssjekker, modellering, guidet praksis og live tilsyn.

Opplæringsprogram	Type ^a	Referanse	Beskrivelse	Format
The foster carer's training project (FCTP)	IS	[51]	FCTP er basert på Save the Children Manual (Richman 2000) og fokuserer på å hjelpe fosterforeldre lære ferdigheter for å kommunisere og håndtere barnas følelser og atferd.	Personlig - gruppe. Bruker forelesninger, video, case studier og gruppe diskusjoner
Foster parent college (FPC)	IS	[52, 53]	FPC tilbyr opplæring om spiseforstyrrelser, løgn, seksualisert oppførsel, sinneutbrudd, brannstifting, søvnproblemer, sengevæting, stjele og løpe unna. FPC-kurs er organisert rundt tilknytningsteori og understreker rollen som usikre tilknytninger i adferdsproblemer.	Individuelle online moduler eller videoer. Bruk av forelesninger, modellering og kliniske vignetter
Parent Management Training Oregon (PMTO)	IS	[23, 54]	Målet med Parent Management Training Oregon, en relativt lang og intensiv (6-9 måneder, med ukentlige økter) opplæring, er å redusere barns problemadferd gjennom forbedring av foreldrepraksis.	Individuelt eller i gruppe med andre foreldre
Model approach for partnerships in parenting (MAPP)	PS	[55, 56]	MAPP legger vekt på rettigheter og forpliktelser til fosterforeldre; deling av beslutningsprosesser mellom fosterforeldre, biologiske familier og saksbehandlere; og gjensidig utvelgelse av fosterforeldrene og oppmuntring av byrået. Deltakerne lærer om fostersystemets rolle, hvordan barn beveger seg gjennom systemet, felles opplevelser av fosterbarn og foreldre, vedlegg og tap, atferdsstyring og arbeid med biologiske familier mot gjenforening. MAPP er ikke strukturert rundt en bestemt teori, men ble utformet basert på saksbehandlers tanker rundt fosterforeldres behov.	Personlig – gruppe. Bruker forelesninger, diskusjon, rollespill og refleksjoner
Foster parenting infants with prenatal substance effects (FIPSE)	IS	[57]	FIPSE gir fosterforeldre spesialisert veiledning om hvordan man skal reagere på situasjoner som kan oppstå mens du foster rusmiddelpåvirkede spedbarn og nyttige samfunnsressurser. FIPSE understreker rollen som sosial støtte til fosterforeldre av rusmiddelpåvirkede spedbarn.	Personlig- gruppe bruker forelesninger
Communication and conflict resolution skills training (CCRST)	IS	[58]	CCRST gir fosterforeldre adferdsmessig kompetanse for å håndtere fosterbarn adferd og arbeider som en del av et profesjonelt team. Fosterforeldre lærer kommunikasjonsferdigheter (aktiv lytting,	Personlig – gruppe. To ukers hjemmebesøk

Opplæringsprogram	Type ^a	Referanse	Beskrivelse	Format
			empatisk-refleksiv respons etc.), adferdshåndtering ferdigheter (positiv forsterkning, oppførselskontrakter, etc.) og konfliktoppløsningsferdigheter (verdibeskrivelse, etc.).	
Foster parent resources for information, development and education (PRIDE)	PS	[59, 60]	PRIDE utdanner fem kjernekompetanser - beskytte og pleie barn, møte barns utviklingsbehov og ta opp utviklingsforsinkelser, støtte forhold mellom barn og deres familier, forbinde barn med trygge og nærende relasjoner som skal vare i livet og jobbe som medlemmer av et profesjonelt team.	Personlig – gruppe. Bruker forelesninger, diskusjon og rollespill
Solihull approach (SA)	IS	[61]	SA integrerer det psykoanalytiske konseptet av 'Inneslutning' med ideer lånt fra utviklings nevrovitenskap og sosial læring teori. SA har 12 moduler, som adresserer hjernen utvikling, inneslutning, gjensidighet, vedlegg teori, barneoppførsel, foreldreskjema, utgifter tid sammen med barn, samspillet rytmer og søvn, selvregulering og sinne og kommunikasjon og tilnærming.	Personlig - gruppe
Fostering attachments in young people who are looked after and adopted (FAY)	IS	[62, 63]	FAY består av tre moduler, hver av dem er seks økter lange. Modul 1 gjør foreldre kjent med tilknytningsteori og hjelper dem med å ramme deres fosterbarns tidlige erfaringer gjennom en tilknytnings-linse. Modulene 2 og 3 lærer spesifikke tilknytningsorienterte foreldreferdigheter, for eksempel å kontrollere hjemmets følelsesmessige rytme, unngå konflikter som ligner barnets tidligere traumeopplevelser, emosjonelle tilnærming og disiplinstrategier som balanserer fasthet med empati.	Personlig - gruppe bruker forelesning, rollespill, video modellering, casestudier, gruppeaktiviteter og gruppe-diskusjoner
Integrated behavioural technologies (IBT)	IS	[64]	IBT har trenings moduler; to moduler fokuserer på juridiske problemer og utfordrende atferd.	Individuelt online arbeid med selvstyrte moduler
Foster parent training in coventry (FPTC)	IS	[65]	FPTC lærer fosterforeldre om ungdomsatferd, hjelper dem med å reflektere over individuelle holdninger, verdier, styrker og svakheter og gir praktisk veiledning og strategier for å ta vare på ungdom.	Personlig gruppe - bruker diskusjon og dialog i stedet for forelesninger og rollespill. En

Opplæringsprogram	Type ^a	Referanse	Beskrivelse	Format
				opplærings-manual blir gitt til deltakere.

^a PS = Preservice, IS = In-service

Resultat fra litteratursøket indikerte at det var 15 opplæringsprogram for fosterforeldre som har blitt evaluert (tabell 5), hvorav syv ble evaluert ved randomiserte kontrollerte studier (KEEP, IY, PCIT, ABC, FCTP, FPC og PMTO), tre evalueringer benyttet ikke-sammenlignbare gruppe-design (MAPP, FIPSE og CCRST), fem evalueringer benyttet enkelt-gruppe pre-post design (PRIDE, SA, PCIT, FAY og IBT) and en (FPTC) benyttet en kvalitativ "post-test only" design. Evalueringene har altså i all hovedsak vært kvantitative, med ett unntak. Av de evaluerte opplæringsprogrammene (tabell 5), så er samtlige såkalte "multi-session" opplæringsprogram som varierer mellom fire til 18 økter/ sesjoner/ moduler i omfang.

To av de evaluerte opplæringsprogrammene "Integrated behavioural technologies (IBT)" og "Foster parent college (FPC)" har en *fleksibel eller selvstyrt varighet*. Felles for disse to opplæringsprogrammene er at de er on-line opplæringskurs. Delaney et al. [53] sammenlignet en on-line versjon og en klasseromversjon av FPC. De fant at online-opplæring var mer effektivt sammenlignet med "live" opplæring og at brukerne hadde høy grad av brukertilfredshet med on-line kurset. Forfatterne påpeker at personlig oppmøte kan være nødvendig i preservice fasen, men at online opplæring kan være hensiktsmessig i in-service fasen. Web-basert opplæring kan gi fordeler som blant annet standardiserte instruksjoner, reduserte kostnader, og det kan gi en større fleksibilitet.

Festinger og Baker [16] påpeker at resultatene fra de fleste evalueringer av (multi-sessions) opplæringsprogram er basert på (potensielle) fosterforeldres selv-rapport, noe som gir viktig innsikt i fosterforeldres opplevelser og erfaringer. Forskingen på opplæringsprogram for fosterforeldre gir blandede resultat, men i hovedsak tyder forskningen på at opplæringsprogram for fosterforeldre bidrar til økt kunnskap, bedre foreldreferdigheter og mindre atferdsvansker hos fosterbarna. Imidlertid gir ikke studiene en objektiv informasjon om foreldreferdigheter eller effekter på fosterbarna. Det er en svakhet ved samtlige evalueringene at fosterbarn ikke er inkludert som respondenter, med noen et unntak - Dozier [50] har målt kortisol-nivå hos små barn. Variabler som omhandler barns situasjon er altså basert på (foster)foreldre-rapport, noe som kan være en feilkilde. Et multiinformant-perspektiv (selvrapport av barn, lærere og foresatte/ fosterforeldre) vil derfor være fordelaktig i fremtidige studier.

4.3 Styrker og begrensninger ved kunnskapssammenstillingen

Resultatene må sees i lys av de metodiske styrkene og svakhetene ved gjennomføringen av kunnskapssammenstillingen. For å dekke de aktuelle forskningsspørsmålene, så ble det nødvendig å sette søkeord/ emneord på et mer overordnet nivå (fostercare/ foster parents, training/ education, support/ skills, ability, – slik at litteratursøket kunne dekke samtlige problemstillinger. Imidlertid viste innledende utforskende søk at det ble ekstremt få treff dersom mer spesifikke søkeord (f.eks screen*, needs*) ble inkludert. Faren ved å ha et bredt søk, er nettopp at man kan risikere å miste relevante artikler som ikke blir fanget opp i søket. Styrken ved litteraturgjennomgangen var at det ble gjennomført systematisk, hvor to forskere uavhengig av hverandre screenet og vurderte titler, abstracts og fulltekst. For hvert ledd ble grad av sammenfall vurdert – og den viste seg å være høy. For å fange opp artikler som kunne ha falt utenfor søket, ble det benyttet tilleggssøk ved hjelp av "cited by" i google scholar, samt søk via en såkalt "snøball-effekt". Referanse listene til alle inkluderte artikler ble også gjennomgått. Når det gjelder fosterhjem, ble det ikke differensiert mellom akutt plassering, ordinære fosterhjem, forsterkede fosterhjem, eller slektsfosterhjem, på grunn av at kunnskapsgrunnlaget var for tynt for å differensiere. Hovedvekten av inkluderte studier omhandlet imidlertid ordinære fosterhjem.

Det er også utfordringer knyttet til å sammenligne studier fra ulike land. Det gjelder også sammenligninger mellom de nordiske landene, på grunn av ulikt lovgrunnlag, sosialpolitiske tradisjoner og ideologier. Landene har ulike måter å løse utfordringer i barnevernsfeltet på. Samtidig har flere land har et felles fokus på samarbeid mellom ulike instanser og på barnas rettigheter i tråd med FNs Barnekonvensjon. Til slutt, så må resultatene sees i lys av de metodiske styrkene og svakhetene ved den inkluderte litteraturen som danner grunnlag for kunnskapssammenstillingen. Kunnskapsgrunnlaget er relativt lite, og flere av de inkluderte studiene har metodiske svakheter som mangel på kontroll-gruppe, mangel på multiinformant-perspektiv samt redusert statistisk styrke (power) på grunn av små utvalg. I tillegg er fedre i liten grad inkludert i studiene som omhandler opplæring for fosterforeldre.

5 Oppsummering og konklusjon

Alle studier i litteraturgjennomgangen viser til at opplæring av fosterforeldre er svært viktig, både for foreldre og barn, og for kvalitet og stabilitet på fosterhjemmet. For å designe gode kurs og opplæringsmoduler for fosterforeldre kreves det at man har en tydelig forståelse av hva fosterforeldre trenger å lære, og hva slags ferdigheter som skal utvikles. I kunnskapssammenstillingen har vi derfor startet med å gjennomgå litteratur som tar for seg hva slags kunnskap, ferdigheter og verdier som er

nødvendige for å skape gode, stabile fosterhjem. Matching av fosterforeldre og fosterbarn vil være et annet virkemiddel for å øke sannsynligheten for stabile plasseringer, dette temaet er behandlet i en separat rapport (Kaasbøll, Lassemo og Melby, 2018). Når det gjelder fosterforeldres opplevelser av opplæring og effekter av opplæring på fosterbarn og fosterforeldre er det fortsatt et begrenset antall studier som empirisk har undersøkt dette. Vi har funnet særlig få studier om deltakernes *opplevelser* av nytten av de forskjellige opplæringstiltakene som eksisterer.

Kunnskap, ferdigheter og verdier

Kunnskap, ferdigheter og verdier hos fosterforeldre må ses i sammenheng, og de tre elementene utgjør til sammen den kompetansen fosterfamilien har (jf. figur 1). Det er ganske stor enighet om hva slags kunnskap og ferdigheter fosterforeldre trenger – selv om vi har sett at de presenteres på litt ulike måter i artiklene vi har gjennomgått. I litteraturen finner vi mindre stoff om hvilke verdier som kjennetegner gode fosterhjem, men en nylig publisert kunnskapsoppsummering tar for seg verdier/egenskaper som er sentrale for å skape gode fosterhjem. Dette inkluderer oppmerksomhet på relasjon mellom fosterbarn og fosterforeldre, evne til å ta vare på seg selv og ivareta forbindelsen med barnets biologiske familie. Viktig er også det å kunne gjenkjenne, uttrykkere og prosessere sorg, kunne gi kulturelt tilpasset omsorg og engasjere seg i utdanning og trening samt ha gode kommunikasjonsferdigheter (presentert i tabell 2). Når det gjelder opplæring er det forfattere som argumenterer for at det er bedre å utforme opplæringsprogram der fosterforeldre får øve på ferdigheter, heller enn at man skal jobbe for å endre verdisettet til foreldrene [9]. Dette er i tråd med utviklingen av den mer komprimerte og mer prosessorienterte versjonen av PRIDE som Bufetat Midt-Norge har gjennomført en pilot-studie på – hvor tanken er at man komprimerer den første fasen med opplæring (preservice), og heller øker på med opplæring og veiledning knyttet til foreldreferdigheter når de står i reelle situasjoner med fosterbarnet.

Temaer i opplæring

Som nevnt er det mange studier som trekker fram en lang rekke temaer som fosterforeldre bør ha kunnskap om. Disse har vi listet opp i tabell 1 og tabell 2. Et viktig poeng er at det er ikke nok at fosterforeldre har generelt gode foreldreferdigheter, de trenger også ekstra kompetanse til å ta vare på fosterbarn som stiller med sine utfordringer og problemer (men også styrker). Denne kompetansen kan beskrives som oppmerksomhet og evne til å integrere fosterbarnet i den etablerte familien, evne og kunnskap om hvordan man skal ivareta en god relasjon mellom fosterbarn, biologisk familie og fosterfamilien, og ferdigheter i å respondere på barnets særskilte behov og utvikling.

Av temaer som særlig har blitt tatt opp i forskningslitteraturen finner vi for det første psykisk helse. Det er velkjent at forekomsten av psykiske vansker/ lidelser er langt høyere hos fosterbarn enn hos barn som bor sammen med sine biologiske foreldre. Det er derfor rimelig at fosterforeldre trenger god forståelse av psykisk helse og hvordan man kan hjelpe og støtte fosterbarnet. For det andre er det flere forfattere som peker på behovet for at fosterforeldrene styrker et fellesskap mellom den biologiske familien, fosterfamilien og barnet (som også påpekt over). Det er designet flere

opplæringsprogram for å styrke denne kontakten. Et tredje tema som er mye omtalt når det gjelder opplæring er kulturell kompetanse, kunnskap om den kulturen barnet kommer fra - regler, tradisjoner og tro.

Fosterforeldres opplevelser av opplæring

Det er svært få studier som omhandler hvilke typer opplæring som oppleves som verdifulle for mottakerne, fosterforeldrene. Et hovedinntrykk er at de fleste fosterforeldre generelt sett virker fornøyde med opplæringen de mottar, men det er noen som etterspør mer opplæring, samt et fokus på positive sider ved det å bli fosterforeldre. Det har også blitt fremhevet at til tross for den informasjon man mottar på pre-service kurs, så kan det være vanskelig å omsette dette til den store omveltningen det faktisk er å overta omsorgen for et fosterbarn - noe må bare kjønn på kroppen. Litteraturen tyder på at flere (potensielle) fosterforeldre har et behov for mer fordypning i stoffet, mer refleksjon og diskusjon, og for mer konkret trening. Siden det ofte er fosterforeldrene som sier opp fosterhjemsavtalen, ofte på grunn av at de opplever at barnet er plassert feil er det viktig å få økt kunnskap om fosterforeldres opplevelse av opplæring og informasjon i forbindelse med plassering. Fosterforeldrenes opplevelser kan være med å gi barneverntjenesten informasjon slik at de kan gjøre denne prosessen bedre og at resultatet blir at flere barn opplever stabile fosterhjems plasseringer [38]. Fremtidig forskning og utvikling av opplæringsprogram bør ta hensyn til dette.

Nye kunnskapsbehov, behov for etterutdanningsmoduler og opplæring gjennom nye plattformer

Det er også nødvendig å ha i mente at i takt med at samfunnet utvikler seg, vil det være behov for ny kunnskap. For eksempel stadig flere enslige mindreårige flyktninger som kommer i fosterhjem (jf. endring av grunnopplæringen i Sverige). Det er derfor nødvendig at kunnskapsbasen til fosterforeldre speiler den samfunnsmessige utviklingen og fosterbarnas behov. Økt kulturell kompetanse og kunnskap om kulturspesifikke forhold som kan støtte fosterbarn med minoritetsbakgrunn blir stadig viktigere, ettersom flere og flere barn har en slik bakgrunn. Videre, så er flere kunnskapsområder også i utvikling, for eksempel forståelse og behandling av traumer. Mange fosterbarn har opplevd traumer, og forskningen indikerer at kunnskap og foreldreferdigheter knyttet til håndtering av barn og unge med traumer kan være hensiktsmessig for å sikre stabilitet i fosterhjems plasseringen.

Flere forfattere tar opp at det er mangel på ferdighetstrening i å være gode fosterforeldre – etter at barnet har flyttet inn i fosterhjemmet. Preservice-kursene dekker mange sentrale tema, men de koplek ikke fosterforeldrenes egne erfaringer med teoretisk kunnskap. Det er derfor gode grunner til å satse mer på etterutdanningsmoduler der fosterforeldre (og eventuelle ansatte i barnevern) kan bruke egne erfaringer i videre læring. Det å bygge læring på en blanding av levde erfaringer og teoretisk kunnskap ser altså ut til å være noe som med fordel bør prøves ut i andre opplæringsopplegg også.

Nye plattformer for opplæring, som online-program og digitale opplæringsplattformer er også relevant for videreutvikling av opplæring for fosterforeldre. Online-baserte program kan ifølge

Delaney et al. [53] gi nye opplæringsmuligheter for fosterforeldre. En fordel med online opplæringsprogram er at man kan nå fosterforeldre som kan ha vanskelig for å få til tradisjonelle multi-session opplæringsprogram. Online-opplæring kan også supplere eller forsterke "live" opplæring. En annen fordel med online opplæringsprogram er at man kan standardisere innhold og presentasjon, ved å benytte anerkjent profesjonelle lærere (trainers). Fosterforeldre kan også få mulighet til mer differensiert og tilpasset opplæring, og om de ønsker kan de ha mulighet til å repetere innhold i enkelte moduler dersom de skulle ha behov for det. I tillegg er det en økende trend med interaktiv multimedia instruksjoner/ opplæring, noe man har positive erfaringer med innen mer generell foreldreopplæring. Online opplæring er også kostnadseffektivt for både barnevernet og foreldre. Online opplæring kan også være enklere å regulere og dokumentere. Vi ser den samme trenden internasjonalt, at man går over til digitale plattformer i økende grad. Et eksempel er "The new generation of FosterPRIDE/ AdoptPRIDE⁷", som er organisert i fem gruppe-moduler/sesjoner (personlig oppmøte) og fire online bolker.

Konklusjon

Litteraturgjennomgangen har synliggjort flere poeng som kan anvendes i utviklingen av en modulbasert opplæring for fosterforeldre i årene som kommer, for eksempel hva slags kunnskap fosterforeldre trenger, når opplæringen bør foregå og hvordan den kan organiseres. Det er også god grunn til å utnytte potensialet i online-opplæring for å effektivisere opplæring og for å gi fosterforeldre tilgang til kurs uavhengig av hvor i landet de bor. Studien har vist at det er gjort lite forskning av høy kvalitet på effekter av opplæring. Når nye opplæringsmoduler etableres, er det en god mulighet til samtidig å tilrettelegge for forskning på effektene av opplæringen, så vel som deltakernes kvalitative opplevelser. Kunnskap om hva fosterforeldrene opplever er viktig fordi denne kunnskapen kan informere barneverntjenesten som igjen får et bedre kunnskapsgrunnlag ved plassering av barn i fosterhjem.

⁷ <https://www.cwla.org/pride-new-gen/> (lesedato: 5.2.18)

Referanser

1. Lovdata. *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*. 1992 [cited 2017].
2. Lovdata. *Forskrift om fosterhjem*. 2003 [cited 2017; Available from: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-12-18-1659>]
3. Bufdir. *Veiledning og oppfølging av fosterforeldre 2017*; Available from: https://www.bufdir.no/Fosterhjem/Veiledning_og_oppfolgning_av_fosterforeldre/.
4. Dorsey, S., et al., *Current Status and Evidence Base of Training for Foster and Treatment Foster Parents*. Children and youth services review, 2008. **30**(12): p. 1403-1416.
5. Bufdir. *Hvordan bli fosterhjem*. 2017; Available from: https://www.bufdir.no/Fosterhjem/Hvordan_bli_fosterhjem/.
6. Stefansen, K. and T. Hansen, *En god forberedelse til å bli fosterforeldre»: Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE, in NOVA Rapport 3/2014*. 2014, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring: Oslo.
7. Berg, R.C.B. and H. Munthe-Kaas, *Systematiske oversikter og kvalitativ forskning*. Norsk Epidemiologi 2013. **23** (2): p. 131-139.
8. Mersky, J.P., et al., *Enhancing Foster Parent Training with Parent-Child Interaction Therapy: Evidence from a Randomized Field Experiment*. J Soc Social Work Res, 2015. **6**(4): p. 591-616.
9. Benesh, A.S. and M. Cui, *Foster parent training programmes for foster youth: a content review*. Child & Family Social Work, 2017. **22**(1): p. 548-559.
10. Cooley, M.E. and R.E. Petren, *Foster parent perceptions of competency: Implications for foster parent training*. Children and Youth Services Review, 2011. **33**(10): p. 1968-1974.
11. Carnochan, S., M. Moore, and M.J. Austin, *Achieving placement stability*. Journal of Evidence-Based Social Work, 2013. **10**(3): p. 235-253.
12. Fees, B.S., et al., *Satisfaction with foster parenting: Assessment one year after training*. Children and Youth Services Review, 1998. **20**(4): p. 347-363.
13. Falender, C.A., *Clinical supervision in a competency-based era*. South African Journal of Psychology, 2014. **44**(1): p. 6-17.
14. Everson-Hock, E.S., et al., *The effectiveness of training and support for carers and other professionals on the physical and emotional health and well-being of looked-after children and young people: a systematic review*. Child: Care, Health & Development, 2012. **38**(2): p. 162-74.
15. Barnett, E.R., et al., *Foster and Adoptive Parent Perspectives on Needs and Services: a Mixed Methods Study*. The Journal of Behavioral Health Services & Research, 2018. **45**(1): p. 74-89.
16. Festinger, T. and A.J.L. Baker, *The quality of evaluations of foster parent training: An empirical review*. Children and Youth Services Review, 2013. **35**(12): p. 2147-2153.
17. Nash, J.J. and R.J. Flynn, *Foster and adoptive parent training: A process and outcome investigation of the preservice PRIDE program*. Children and Youth Services Review, 2016. **67**(Supplement C): p. 142-151.
18. Brown, J.D., et al., *Confidence to foster across cultures: Caregiver perspectives*. Journal of Child and Family Studies, 2009. **18**(6): p. 633-642.
19. Berrick, J.D. and M. Skivenes, *Dimensions of high quality foster care: Parenting Plus*. Children and Youth Services Review, 2012. **34**(9): p. 1956-1965.

20. Day, A., et al., *Key factors and characteristics of successful resource parents who care for older youth: A systematic review of research*. Children and Youth Services Review, 2018. **84**: p. 152-158.
21. Kelly, W. and K. Salmon, *Helping foster parents understand the foster child's perspective: A relational learning framework for foster care*. Clinical Child Psychology and Psychiatry, 2014. **19**(4): p. 535-547.
22. Lind, T., et al., *Enhancing executive functioning among toddlers in foster care with an attachment-based intervention*. Development and Psychopathology, 2017. **29**(2): p. 575-586.
23. Maaskant, A.M., et al., *Parent training in foster families with children with behavior problems: Follow-up results from a randomized controlled trial*. Children and Youth Services Review, 2016. **70**: p. 84-94.
24. Greeno, E.J., et al., *Replication of the KEEP foster and kinship parent training program for youth with externalizing behaviors*. Children and Youth Services Review, 2016. **61**: p. 75-82.
25. Uretsky, M.C. and J.A. Hoffman, *Evidence for Group-Based Foster Parent Training Programs in Reducing Externalizing Child Behaviors: A Systematic Review and Meta-Analysis*. Journal of Public Child Welfare, 2017. **11**(4-5): p. 464-486.
26. Bywater, T., et al., *Incredible Years parent training support for foster carers in Wales: a multi-centre feasibility study*. Child: Care, Health & Development, 2011. **37**(2): p. 233-43.
27. Sanchirico, A. and K. Jablonka, *Keeping foster children connected to their biological parents: The impact of foster parent training and support*. Child & Adolescent Social Work Journal, 2000. **17**(3): p. 185-203.
28. Linares, L.O., et al., *A promising parenting intervention in foster care*. J Consult Clin Psychol, 2006. **74**(1): p. 32-41.
29. Massatti, R.R., M.E. Vonk, and T.K. Gregoire, *Reliability and Validity of the Transracial Adoption Parenting Scale*. Research on Social Work Practice, 2004. **14**(1): p. 43-50.
30. Vonk, M.E., *Cultural competence for transracial adoptive parents*. Soc Work, 2001. **46**(3): p. 246-55.
31. Buehler, C., et al., *The potential for successful family foster care: conceptualizing competency domains for foster parents*. Child Welfare, 2006. **85**(3): p. 523-58.
32. Vonk, M.E. and R. Angaran, *A Pilot Study of Training Adoptive Parents for Cultural Competence*. Adoption Quarterly, 2001. **4**(4): p. 5-18.
33. Coakley, T.M. and J.G. Orme, *A Psychometric Evaluation of the Cultural Receptivity in Fostering Scale*. Research on Social Work Practice, 2006. **16**(5): p. 520-533.
34. van Mourik, K., et al., *Parent Training Programs for Ethnic Minorities: a Meta-analysis of Adaptations and Effect*. Prevention Science, 2017. **18**(1): p. 95-105.
35. Sinclair, I. and K. Wilson, *Matches and Mismatches: The Contribution of Carers and Children to the Success of Foster Placements*. British Journal of Social Work, 2003. **33**(7): p. 871-884.
36. Oke, N., H. Rostill-Brookes, and M. Larkin, *Against the odds: Foster carers' perceptions of family, commitment and belonging in successful placements*. Clinical Child Psychology and Psychiatry, 2013. **18**(1): p. 7-24.
37. Oppedal, S., *Fosterforeldres opplevelse av matchingprosessen. " Det var noe som skjedde–det sa pang"*. 2011, The University of Bergen.

38. Lende, J.S., *Fosterforeldrenes opplevelse av informasjon, oppfølging og veiledning i forkant av plassering. "Passer vi sammen?"*. 2017, The University of Bergen.
39. Halvorsen, T., *Kognitiv utvikling som tema i opplæring og veiledning av fosterforeldre*. Tidsskriftet Norges Barnevern, 2011. **88**(03): p. 117-127.
40. Grønningsæter, A.B., *Omsorg for traumatiserte barn: rapport fra evaluering av et opplæringstilbud til fosterforeldre*. 2014, Universitetet i Agder.
41. Hyrve, G. and M. Lohne, *Evaluering av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge*. . 2016, Bufetat.
42. RVTS Sør. *Traumebevisste fosterforeldre*. 2017; Available from: <http://sor.rvts.no/no/nyhetsarkiv/2013/Traumebevisste+fosterforeldre.9UFRrK0V.ips.html>.
43. Deloitte, *Specialiserede plejefamilier. Viden- og inspirationskatalog*. 2014, Socialstyrelsen.
44. Price, J.M., et al., *Effects of a foster parent training intervention on placement changes of children in foster care*. Child Maltreatment, 2008. **13**(1): p. 64-75.
45. Price, J.M., et al., *Effects of the KEEP Foster Parent Intervention on Child and Sibling Behavior Problems and Parental Stress During a Randomized Implementation Trial*. Prevention Science, 2015. **16**(5): p. 685-95.
46. Price, J.M., et al., *KEEP foster-parent training intervention: Model description and effectiveness*. Child & Family Social Work, 2009. **14**(2): p. 233-242.
47. Chamberlain, P., et al., *Cascading implementation of a foster and kinship parent intervention*. Child Welfare, 2008. **87**(5): p. 27-48.
48. McDaniel, B., et al., *Investigating the effectiveness of the incredible years basic parenting programme for foster carers in Northern Ireland*. Child Care in Practice, 2011. **17**(1): p. 55-67.
49. McNeil, C.B., et al., *Training Foster Parents in Parent-Child Interaction Therapy*. Education and Treatment of Children, 2005. **28**(2): p. 182-196.
50. Dozier, M., et al., *Effects of a Foster Parent Training Program on Young Children's Attachment Behaviors: Preliminary Evidence from a Randomized Clinical Trial*. Child Adolesc Social Work J, 2009. **26**(4): p. 321-332.
51. Minnis, H. and C. Devine, *The Effect of Foster Carer Training on the Emotional and Behavioural Functioning of Looked after Children*. Adoption & Fostering, 2001. **25**(1): p. 44-54.
52. Pacifici, C., et al., *Foster parent college: Interactive multimedia training for foster parents*. Social Work Research, 2005. **29**(4): p. 243-251.
53. Delaney, R., et al., *Web-enhanced preservice training for prospective resource parents: A randomized trial of effectiveness and user satisfaction*. Journal of social service research, 2012. **38**(4): p. 503-514.
54. Maaskant, A.M., et al., *Effects of PMTO in foster families with children with behavior problems: A randomized controlled trial*. Journal of Child and Family Studies, 2017. **26**(2): p. 523-539.
55. Lee, J.H. and T.P. Holland, *Evaluating the Effectiveness of Foster Parent Training*. Research on Social Work Practice, 1991. **1**(2): p. 162-174.
56. Puddy, R.W. and Y. Jackson, *The Development of Parenting Skills in Foster Parent Training*. Children and Youth Services Review, 2003. **25**(12): p. 987-1013.
57. Burry, C.L., *Evaluation of a training program for foster parents of infants with prenatal substance effects*. Child Welfare, 1999. **78**(1): p. 197-214.

58. Cobb, E.J., H. Leitenberg, and J.D. Burchard, *Foster parents teaching foster parents: Communication and conflict resolution skills training*. Journal of Community Psychology, 1982. **10**(3): p. 240-249.
59. Christenson, B. and J. McMurtry, *A comparative evaluation of preservice training of kinship and nonkinship foster/adoptive families*. Child Welfare, 2007. **86**(2): p. 125-40.
60. Christenson, B.L. and J. McMurtry, *A longitudinal evaluation of the preservice training and retention of kinship and nonkinship foster/adoptive families one and a half years after training*. Child Welfare, 2009. **88**(4): p. 5-22.
61. Brown, S., *Clinical Update: A Small Service Evaluation of a Solihull Approach Foster Carer Training Group Pilot Study*. Practice, 2014. **26**(1): p. 37-52.
62. Golding, K. and W. Picken, *Group Work for Foster Carers Caring for Children with Complex Problems*. Adoption & Fostering, 2004. **28**(1): p. 25-37.
63. Laybourne, G., J. Andersen, and J. Sands, *Fostering Attachments in Looked after Children: Further Insight into the Group-Based Programme for Foster Carers*. Adoption & Fostering, 2008. **32**(4): p. 64-76.
64. Buzhardt, J. and L. Heitzman-Powell, *Field Evaluation of an Online Foster Parent Training System*. Journal of Educational Technology Systems, 2006. **34**(3): p. 297-316.
65. Clarkson, A. and R. Whistlecraft, *Foster Parent Training in Coventry*. Adoption & Fostering, 1987. **11**(3): p. 31-35.

Vedlegg A

Oppgitte søkeord fra Bufdir
Skills AND for AND fostering OR foster carers
Needs AND of AND foster AND children
Experiences AND of AND foster AND carers
Qualities AND foster care OR fosterplacement OR looked after OR in care
Support AND foster children OR looked after children OR in care
Support AND fostering OR foster carers
Traing AND foster care OR looked after OR in Care
Foster Care training
Organisation of services And Foster care OR looked after Or In Care
Foster AND carers AND own children
Biological AND children AND of AND foster AND carers
New AND generation AND pride
A secure base
TFCO (Treatment Foster Care Oregon)
BAAF Adoptering and Fostering

Teknologi for et bedre samfunn

www.sintef.no